

Vloga psihologije pri duhovni rasti

Mnogim se je pogosto zdelo in se še zdi, da sta psihološka in duhovna razsežnost človeka popolnoma ločeni. Na psihologijo oziroma psihološko zorenje so gledali kot na konkurenco ali pa alternativo duhovni rasti, kakor da med njima ni nobenih stičnih točk. Seveda je razumljivo, da začetni odnosi med psihologijo in duhovno teologijo niso bili povsem idilični: nesoglasjem glede pristojnosti, ki so še kar razumljiva, so se kar hitro pridružile še druge napetosti, ki so temeljile predvsem na obojestranskem nepoznavanju ali pa na neutemeljenih predsodkih. Bil je čas sumničenja, ko je Sveti sedež razsodil, da "duhovniki, redovniki in redovnice ne morejo pristopiti k psihoanalizi brez dovoljenja ordinarija in zelo težkega razloga".¹ Toda intervenci Pija XII.² in še posebej Pavla VI.,³ v katerih sta priznala, da je ta nova veda odkrila nove globine psihe, so odprli nove poti v odnosu med teologijo in psihologijo, ki naj bi temeljil na medsebojnem dialogu. V sedanjem času prav Janez Pavel II. pogosto spodbuja k takšnemu interdisciplinarnemu dialogu.⁴

To spodbujanje k *interdisciplinarnemu sodelovanju* je pravzaprav nadaljevanje smeri, ki jo je začrtal drugi vatikanski koncil, ko je priznal možen prispevek psihologije na treh področjih: vzgoja bogoslovcev (prim. DV 2-3.11); priprava na pastoralno poslanstvo duhovnikov (prim. DV 20); teološke raziskave (prim. CS 54.62). Prav tako ni videl več psihologije le v vlogi človeškega zorenja ali večje usposobljenosti vzgojiteljev in učinkovitejše pastore, temveč tudi v temeljitejšem du-

hovnem zorenju, ki vodi k bolj celovitemu in zrelemu življenju po veri (prim. CS 62).

Nevarnost redukcionizmov

Moderna doba pojmuje človeka kot psihofizično stvarnost, ki je vključena v družbeno okolje. Pojem "duše" se je počasi zлил s pojmom "psiha" in se tako povsem psihološko obarval. Človek je postal predmet psihologije, sociologije in tudi politike in ekonomije. Duhovno se je izenačilo z nematerialnim svetom, ki pa je sovpadel s psihičnim svetom, skrčenim na svet mišljenja, volje in čustvovanja. *Duhovno* postane na ta način *psihično*. Duhovno življenje se omeji zgolj na življenje misli, volje in čustev. Ta miselnost je postopoma prodrla tudi v Cerkev in privedla do zmotnega pojmovanja duhovnosti, ki se ga pogosto niti ne zavedamo: duhovno življenje se je pravzaprav pomešalo ali celo zlilo z intimnim, s psihičnim življenjem. "Enačenje duhovnega z nematerialnim in eteričnim je v vsakem primeru past. Če je duhovno dimenzija intelekta, torej področje mišljenja in idej, potem ne vodi v religioznost, ampak v idealizem ali intelektualizem. Končno pripelje do prepričanja, da z gojenjem »zvzišenih« idej postajamo čedalje bolj duhovni. Če naj bo duhovno stvar volje, zdrsnemo v voluntarizem: duhovni smo, če je naša volja v službi velikih idealov. Če pa duhovno razumemo kot čustvenost, se izteče v sentimentalizem."⁵

To krčenje duhovnega življenja na zgolj psihično življenje imenujemo *psihologizem*. S pretiranim poudarjanjem notranjih silnic v človeku reducira osebo zgolj na psihične

mehanizme in pozabi na njene druge razsežnosti in predvsem na njen temelj, ki je v Svetem Duhu. Oseba je namreč mnogo več kot pa skriti zapis v "črni skrinjici" podzavesti.⁶ Kljub temu nekateri zaradi čudnega kompleksa manjvrednosti pred psihologijo nekritično in neomejeno sprejemajo vse psihološke teorije, tudi če so samo navidez skladne s krščanstvom ter jih na pospešen način prenašajo na duhovnost; včasih tudi kar improvizirajo vlogo psihologa. Prepričani so, da je možno vse težave rešiti zgolj na psihološki ravni in samo s sredstvi, ki jih ponuja psihologija. Menim, da sta dva izmed razlogov, zakaj nekateri tako zelo odklanjajo psihološko pomoč v duhovni rasti prav to nekritično sprejemanje psihologije in pa enostranski psihologizem, ki vodi v nerealni idealizem.

Kot nasprotje psihologizma se pojavlja *spiritualizem*, ki prezira pomen konkretne vsakdanjosti za duhovno življenje. Pozablja, da je duhovno življenje življenje v Svetem Duhu, ki "poduhovlja" vse konkretno človekovo življenje in delovanje. Vsakdanje življenje s svojimi skrbmi, radostmi, prizadevanji in interesi dobi prav zaradi tega "poduhovljenja" svoj smisel. Nič ni izključeno, nič ni potrebno prezirati.⁷ Spiritualizem vidi v človeku le njegovo duhovno razsežnost ter pozablja oziroma kar izključuje njegovo telesno in duševno razsežnost. V luči takšnega gledanja na človeka in njegovo duhovno življenje in zaradi razočaranja nad nekaterimi psihološkimi razlagami človeka in njegovega duhovnega življenja (še posebej s strani psihoanalize) nekateri zavračajo prav vse znanje, posredovano s strani psihologije. V imenu neodvisnosti in samozadostnosti svete znanosti, teologije, ali izključno duhovne narave izkustva Boga popolnoma ignorirajo psihologijo, kakor da se psihološko in duhovno nikoli ne prekrizata na poti duhovnega življenja. Vsi problemi naj bi bili rešljivi samo na duhovni ravni in le z nadnaravnimi sredstvi (npr. molitev, askeza, itd.). Od

Boga pričakujejo izredne posege, čudeže, s svoje strani pa ne uporabljajo dovolj niti rednih sredstev, ki so jim na razpolago.

Takšni in podobni redukcionizmi so vedno obstajali, čeprav včasih bolj ali manj prikrito. Ne smemo pa pozabiti, da sodobna psihologija – na področju raziskav – ne upošteva duha in se ne ukvarja z duhovnim, temveč s *psihičnim življenjem*. V tem smislu so vse psihološke teorije na nek način redukcionistične. To pa še ne pomeni, da ne moremo zaznati oziroma da ni nekakšne vzporednosti in medsebojnega vpliva med psihologijo in duhovnostjo.⁸

Vedno se moramo zavedati tudi dejstva, da ne obstaja ena psihologija, temveč mnoge *psihološke šole*. Zato je potrebno biti vedno pozoren, o kateri psihološki šoli avtor določenega dela govori in iz katere antropologije izhaja. Ta množica psihologij nas postavlja pred dejstvo, da moramo narediti neko izbiro. Nekatero psihološke smeri namreč izključujejo objektivne in razodete vrednote. Druge ne zanikajo njihovega obstoja, temveč le zmanjšujejo njihovo pomembnost. Spet druge povsem izključujejo človekovo duhovno razsežnost itd.⁹

Pomen antropoloških predpostavk psihologije

Papež Janez Pavel II. zelo jasno poudarja, da je sodelovanje med (duhovno) teologijo in psihologijo možno le znotraj horizonta skupne *antropologije*, tako da kljub različnosti metod in ciljev ohranita pogled na človeka, ki je odprt za obe področji.¹⁰ Resnični problem odnosa med duhovno teologijo in psihologijo namreč ni v "psihologiji" kot ravni razumevanja in približevanja človeku, temveč v antropologiji, ki je – bolj ali manj posredno – njen temelj.¹¹ Vpliv antropoloških predpostavk na pogled psihologa lahko še posebej opazimo pri študiju religioznih fenomenov. Npr. S. Freud je prišel do zaključka,

da je religija kot takšna patološki fenomen ("kolektivna nevroza človeštva"), medtem ko K. G. Jung meni, da je religija eden izmed središčnih dejavnikov mentalnega zdravja. Oba se sklicujeta na antropologijo, toda ne na isto in prav v tem je glavni razlog njihovih nasprotujočih se pogledov na religijo.

Vsaka antropologija namreč na svojstven način gleda na človeka ter skuša opisati njegovo strukturo in njegove razsežnosti. Za večino antropoloških ved je duša, ki je zelo poudarjena v krščanski antropologiji, samo pojem, ne pa kakršnakoli resničnost, ki bi bila samostojna in tudi počelo kakšne človekove razsežnosti in dejavnosti (npr. duhovne). Človek je mnogokrat samo psihofizična stvarnost ali pa psihosomatsko bitje. Prav zaradi takšnega redukcionističnega (ozkega) pogleda na človeka nekatere psihološke šole v veri ne vidijo notranjega vabila k uresničenju osebe same, temveč nekaj zunanjega, kar uničuje njo samo, njeno svobodo in avtonomijo. Toda Bog Stvarnik in Odrešenik ponuja človeku svoj Ti – v popolnem spoštovanju njegovega bistva in njegovih medosebnih odnosov – ter ga iskreno in zaupno vabi in spodbuja, da bi se ob njegovem Ti prečiščeval, ponotranjal in integriral (povezal v celoto) ter tako napredoval k polnosti svoje uresničitve. Če se oseba zapre sama vase ali išče svojo uresničitev samo s svojimi naravnimi močmi, bo razvila samo eno plat svoje osebnosti. Če pa sprejme načrt, ki si ga je zamislil Bog in ki je vpisan v njeno naravo, in Božjo milost, ga bo prav ta spodbujala in mu pomagala, da bo uresničil samega sebe, tako na človeški kot tudi duhovni ravni.

Milost namreč ne samo predpostavlja psihološko zrelost, temveč jo tudi pospešuje. Njena dejavnost je olajšana v psihološko bogatih in zrelih osebah in obratno. Kolikor bolj zdrav in poenoten je naravni temelj osebe, toliko bolj je omogočeno nadnaravno delovanje. Psihološka zrelost je idealna podlaga

za njeno delovanje: njeni učinki so običajno sorazmerni s stopnjo posameznikove poenotenosti in svobode. Bog namreč tako zelo spoštuje in upošteva posameznika, njegovo stanje, njegovo svobodo in njegov način bivanja, da more kot svobodno in odgovorno bitje sprejeti ali pa zavrniti milost.¹²

Če se torej človeško oblikovanje uresničuje s pomočjo psihologije, ki temelji na antropologiji, ki sprejema vso resnico o človeku, tedaj se to oblikovanje odpira in dopolnjuje v duhovnem oblikovanju. Vsak človek, ustvarjen od Boga in odrešen s Kristusovo krvjo, je namreč "poklican v prerojenje »z vodo in Duhom« (prim. Jn 3,5), in da postane »sin v Sinu«. V tem učinkovitem Božjem načrtu je temelj globoke religiozne razsežnosti človeškega bitja, kot jo sicer uvidi in prizna preprost razum: človek je odprt za nadnaravno, za absolutno; ima srce, ki je nemirno, dokler se ne odpočije v Bogu".¹³

Oblike psihološke pomoši

Psihologija najpogosteje pomaga pri spoznavanju in razvoju dejanske strukture¹⁴ in dinamike osebnosti, z njenimi različnimi stopnjami konsistence in inkonsistence,¹⁵ trdnosti in šibkosti, zrelosti in nezrelosti, normalnosti in patološkosti. Na tem spoznavnem področju psihološka pomoč največ prispeva k večji in celostni zrelosti osebe. S procesom postopnega celostnega povezovanja psihičnih struktur osebnosti in zahtev, ki jih postavljajo ideali, lahko omogoči, da oseba svojo vero živi globlje.

Psihološka pomoč je potrebna ne samo za večje psihično zdravje, temveč tudi za bolj zrelo versko življenje. Pomembna je za vse ljudi, še posebej pa pri vzgoji za življenje v zakonu in družini, za življenje v skupini in občestvu, za osebno in duhovno življenje. Seveda se moramo vedno zavedati, da je med psihološko pomočjo in zorenjem vere posreden odnos, ki ga istočasno spremljajo mnogi

drugi dejavniki. Psihološka pomoč se uresničuje na različnih ravneh glede na cilj, ki ga želi doseči, in konkretne situacije osebe:¹⁶

1) *Psihodiagnostika* opisno tolmači stanja psihične strukture in dinamike osebnosti. Dotika se predvsem ravni objektivnega in poglobljenega poznavanja osebe, tako s strani drugih kot nje same, in njenega harmoničnega delovanja v smeri rasti in zorenja. Uporaba teh spoznanj pa je povsem prepuščena osebi sami, vzgojiteljem in staršem. Uspešnost te pomoči je torej predvsem v rokah subjekta

samega ter usposobljenosti vzgojiteljev in staršev. Lahko pa ta oblika pomoči pokaže na potrebnost še kakšne nadaljnje psihološke pomoči, ki jo more nuditi psihološko svetovanje in globinska analiza.

2) *Psihološko svetovanje* se odvija na srečanjih, katerih število določajo potrebe. Pogosto je med njimi vsaj kratek časovni razmik. Predpostavlja zadostno samostojnost osebe, ki ga želi, in sposobnost, da privzame spodbude in jih vključi v vsakdanje življenje. Pogosto se omejuje na nekatere pojasnitve problemov

Yvonne Boag: Podzemeljska železnica, linorez, 1998.

na spoznavni ravni ter na soočenje in ureditev neposrednih težav predvsem na ravni zavestnega. Omogoči lahko tudi bolj ustrezno in odgovorno razvijanje odnosov in osebnega življenja. Ne vstopa pa neposredno v temeljito prestrukturiranje osebe same.

3) *Globinska analiza* je usmerjena v bolj ali manj temeljito prestrukturiranje osebe same. Da bi globinska analiza omogočila večje psihično zdravje, izboljšala vitalnost in povečala svobodo, deluje neposredno ali posredno na *dveh* najtesneje povezanih *polih*:

- na motivacijskem sistemu osebe, na podzavestnih konfliktih, ki so navzoči na različnih področjih človeškega in duhovnega življenja s ponavljajočimi se podzavestnimi prisilami, na resničnih vzrokih sedanjih problemov, na obrambnih mehanizmih, ki izkrivljajo resnično dojemanje in različne izbire, na shemi podzavestnega delovanja (npr. strategije podzavesti, zadovoljevanja in obrambnega bega);
- na zmožnostih osebe, ki se jih še ne zaveda dovolj, da bi jih uporabila, in na sposobnostih, ki se zaradi osebnostnih problemov še niso razvile.

Tako odpre vrata k resničnemu jazu, da bi se lahko vedno bolj uresničil skladno z jedrom svoje resnične istovetnosti in poklicanosti. S tem ko pomaga osebi, da poveča stopnjo dejanske svobode, ji omogoči, da živi vedno bolj v skladu z objektivnimi krščanskimi vrednotami in dopušča, da jo vedno bolj motivirajo resnične vrednote, ki jih je ponotranjila, in ne toliko tisto, kar jo zadovoljuje.

Ta način pomoči traja različno dolgo, odvisno od situacije osebe. Povprečno zahteva eno ali dve srečanja na teden in to približno dve leti.

Zavedati se moramo, da *cilj psihološke pomoči* ni življenje, ki bi bilo brez konfliktov, torej enostavno in zadovoljno življenje brez težav. Ta pomoč želi omogočiti osebi, da bi

se bolj pozitivno in učinkovito soočala z osebnimi problemi in koristneje uporabljala svoje psihične energije. Z njeno pomočjo naj bi zmogla bolj odgovorno odgovoriti na zahteve in izzive življenja na različnih področjih (družinsko, družbeno in versko področje) in postala sposobna svobodneje odgovoriti Bogu, ki kliče k sodelovanju pri njeni lastni rasti in zorenju vsega človeštva.

Psihološka analiza ni ne za patološke ne za pred-patološke osebe: te spadajo na področje, ki je lastno psihiatriji. Predvsem je *namenjena* osebam, katerih dejanska svoboda je omejena zaradi različnih stopenj inkonsistenca na raznih področjih življenja: osebnem, družinskem, družbenem, duhovnem in profesionalnem itd.

Upoštevati moramo tudi to, da vse vrste psiholoških posegov ne omogočajo resničnega procesa prestrukturiranja. Nekatere psihološke pomoči težijo predvsem k temu, da bi se oseba sporazumela sama s sabo, da bi popustile napetosti, da bi našla pozitivnejši odnos s seboj in z drugimi (npr. avtogeni treningi, kratke terapije, skupinske terapije, sistematične terapije itd.). Na ta način večkrat uspešno odpravijo blokade začasnih situacij in poživijo posebna področja življenja.

Drugi posegi imajo za cilj prestrukturiranje osebe same na podzavestni ravni, tj. sprememba strukture osebnosti in njene intra- in interosebnostne dinamike. Zato delujejo ne samo na ravni poznavanja ali na motečih simptomih in njihovih neposrednih vzrokih, temveč tudi na ravni podzavesti, na konfliktnih jedrih, iz katerih izvira obrambni slog, ki ga je oseba prevzela kot samozaščito, in na vklenjenih sposobnostih, da bi jih osvobodili. Tako spodbujajo sprožitev procesa spremembe osebe same v odnosu do življenja, da bi dosegla prožen, primeren in kreativen slog delovanja. Med temi vrstami posegov omenimo predvsem globinske analize, tako psihoanalitične kot tudi druge.

Pomembnost zdrave integracije

Psihološka pomoč ne nadomesti duhovnega vodstva in drugih oblik osebne duhovne pomoči (npr. zakramenta svete spovedi, duhovnega svetovanja, duhovnega pogovora v času osebno vodenih duhovnih vaj itd.), temveč kaže na njihovo potrebnost in jim pripravljaja pot. Vedno je potrebno upoštevati in spoštovati *posebnost obeh področij pomoči* in si prizadevati za medsebojno *povezanost v različnosti* na poti k skupnemu cilju vzgoje. Duhovni vzgojitelj in vsak, ki daje osebno duhovno pomoč, deluje predvsem na človekovi duhovni ravni. Psiholog pa more nuditi svojo pomoč predvsem na človekovi psihični ravni. Da bi se izognili nerodovitnim (in nevarnim) zmešnjavam, je potrebno spoštovati posebne pristojnosti tako duhovnega vzgojitelja kot psihologa. Še več, moramo biti pozorni, da se ne prepreči pravičen razvoj zaupane osebe. Le tako je možno ohraniti in poglobiti človekovo enotnost, ki je enota iz telesa in duše oziroma telesa, duše in d(D)uha.

Ni mogoče trditi, da *posegi* duhovnega vzgojitelja na noben način nikoli ne vplivajo na psihično raven človeka in, obratno, da posegi psihologa ne vplivajo na nek način tudi na duhovno rast ali nazadovanje človeka. Noben poseg, tako duhovnega vzgojitelja kot psihologa, ne more biti povsem brez odnosa oziroma neopredeljen do psihološke ali duhovne stvarnosti. Njuni posegi na osebi vsekakor povzročajo določene učinke in sprožajo pozitivne ali negativne reakcije. Ti učinki bi lahko privedli – v primeru, da gre za napake – do kakšnih psiholoških ali duhovnih blokad v harmoničnem razvoju osebe.

Ta kompleksna situacija v pastoralni duhovnega življenja zahteva *jasno razlikovanje in zdravo integriranje* spoznanj in metod “psihologije” ter njeno bolj teološko in duhovno dimenzijo (cilji, vsebina, načela, sredstva ...). Zato je zelo prav, da ima duhovni vzgojitelj primerno poznavanje “psihologije” in, podobno, tudi psi-

holog naj bi si pridobil primerno znanje o teologiji in duhovnosti.¹⁷ Samo na ta način ne bosta ostala samo na “točki” jasnega razlikovanja, temveč bosta mogla ustvarjalno iskati možnosti zdrave integracije in tako pospeševati celostno zdravje in razvoj neizmernega človeško-duhovnega potenciala.

Sklep

Psihološka pomoč je začasna, čeprav včasih traja dalj časa, odvisno od teže inkonsistence na področju podzavesti. Lahko rečemo, da lahko psihologija kot pomožna veda pomaga duhovni teologiji tako, da proučuje “zemljo”, na katero pada Božje seme. Na ta način pripravlja ustrezne razmere, da bi se oseba lahko bolj odprla Bogu in delovanju njegove milosti ter tudi bolj polno in celostno zaživela v svoji duhovni razsežnosti.

Psihološka pomoč želi predvsem pomagati osebi, da bi postala dejansko bolj svobodna in sposobna ponotranjiti predložene vrednote. Stopnja dejanske svobode namreč neposredno vpliva na stopnjo učinkovitosti vzgoje. Za kristjana pa je vedno odločilna pomoč Jezusa Kristusa Odrešenika, ki v moči Svetega Duha odpira srce za poslušanje Božje besede ter ga po zakramentih osvobaja in preraja.

Svobodni odgovor, ki ga more oseba lažje dati tudi zaradi psihološke pomoči, omogoči itinerarij (pot) osebne in skupne uresničitve ter samopreseganje v teocentrični ljubezni. V tem kontekstu lahko psihološka pomoč koristi vsakomur, da more dati celovitejši odgovor vere Bogu, ki kliče. Včasih ta pomoč razširi človekovo notranjo svobodo in njegovo razpoložljivost za vero in službo v Cerkvi. Drugič pa je zelo koristna in včasih celo nujna v situacijah, ko je dejanska svoboda zelo zmanjšana zaradi inkonsistenc.

Celostna sinteza duhovne rasti se lahko uresniči samo na duhovni ravni. Če tega dejstva nimamo vedno pred očmi, bomo zgrešili pot. “Ne smemo pozabiti, da je življenjsko poče-

lo za telo duša, za dušo pa duh. In za duha Sveti Duh. Moč in prostor poenotenja je torej duhovni svet, ki prodira vse do našega jedra. Lahko dosežemo neko duševno umirjenost, vendar zaradi tega še ne rastemo v veri, v ljubezni, v vnemi za Kristusa. Zato moramo duhovni svet poznati vsaj tako globoko in natančno, kot poznamo telesni in duševni svet. Kajti treba je poznati umetnost, s katero vidimo, kako Duh prežema naš duševno-telesni svet, kje se mu upiramo in kako lahko podpremo našo bolj celostno razpoložljivost. Cilj tega procesa je podobnost Kristusu, h kateri Sveti Duh vodi vsakogar. [...] Samo Sveti Duh ve, kako se dogodek Božje ljubezni uresničuje tudi v zelo trpečih in zbeganih ljudeh.”¹⁸

1. *L'Osservatore Romano*, 16. julij 1961.
2. Prim. Pij XII., *Sedes Sapientiae*, v: *Acta Apostolicae Sedis* 48 (1956), 354-365.
3. Prim. Pavel VI., *Octogesima adveniens*, 40. v: *Enchiridion Vaticanum* 4/764.
4. Prim. Janez Pavel II., *Discorso ai membri del Tribunale della Rota romana*, v: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, X/1 (1987), 271-272.
5. M. I. Rupnik, *V plamenih gorečega grma*, Ljubljana 1995, 13.
6. Prim. V. Tomažič, *Ali je mogoče govoriti o komplementarnosti med duhovnostjo in psihologijo?*, v: *Tretji dan* 29 (2000), 152.
7. Prim. T. Špidlik, *Osnove krščanske duhovnosti*, Maribor 1978, 25-26.

8. Prim. M. Szentmártoni, *In cammino verso Dio. Riflessioni psicologico-spirituali su alcune forme di esperienza religiosa*, Cinisello Balsamo (Milano) 1998, 9.
9. Prim. A. Manenti, *Le scienze umane in aiuto alla direzione spirituale*, v: *La direzione spirituale oggi. IV° Seminario di studio per i presbiteri e laici*, Sestri Levante (Genova) 1984, 36.
10. Prim. Janez Pavel II., n. d., 271-272.
11. Prim. F. Imoda, *“Troppa” psicologia?*, v: *Consacrazione e Servizio* 46 (1997) št. 9, 42-43.
12. Prim. B. Goya, *Psicologia e vita spirituale. Sinfonia a due mani*, Bologna 1999, 46-51.
13. Janez Pavel II., *Dal vam bom pastirjev*, 45, v: *Cerkveni dokumenti* 48, Ljubljana 1992.
14. Struktura osebnosti je razmerje med ideali in resničnostjo. Idealni jaz vključuje ideale, ki jih oseba hoče v svojem življenju uresničiti. Resnični jaz pa vključuje vse, kar oseba dejansko je (čustva, potrebe in obrambni mehanizmi, tako zavedni kot tudi nezavedni itd.).
15. Pojem konsistence ali inkonsistence nam pove, v koliki meri oseba dejansko živi ali ne živi skladno, v zvestobi izbranemu idealu. O poklicni konsistenci govorimo, kadar se posameznikove potrebe ujemajo s poklicnimi vrednotami in kot takšne motivirajo delovanje na zavednem in na nezavednem področju. Za temeljito in obširno razlago pojmov konsistence in inkonsistence glej L. M. Rulla, *Psicologia del profondo e vocazione*, Roma 1975. V luči njegove razlage ju kratko in jasno opisuje V. Tomažič, n. d., 156-157.
16. Prim. G. Sovernigo, *L'aiuto psicologico nella crescita spirituale*, v: *Crederci oggi* 13 (1993) št. 75, 107-110.
17. Prim. I. Platovnjak, *La direzione spirituale oggi. Lo sviluppo della sua dottrina dal Vaticano II a Vita Consacrata (1962-1996)*, Roma 2001, 366.
18. M. I. Rupnik, *Razločevanje. Drugi del: Kako ostati s Kristusom*, Ljubljana 2002, 44.